

ADAPTÁCIA ŽIAKA

Škola je základným prostriedkom postupného začleňovania žiaka do nového života. Dôležité je ale pred vstupom do školy zabezpečiť duševnú pohodu, aby sa dieťa do školy tešilo a škola (nový kolektív, jazyková bariéra) nebola ďalšou stresujúcou udalosťou. Nástup do školy, najmä uprostred školského roka je pre každé dieťa náročný. Počas prvých dní a týždňov je podstatné žiakovi pomôcť sa adaptovať na nové prostredie, dať mu čas, aby sa mohol zorientovať a začleniť. Obzvlášť citlivo treba k dieťaťu pristupovať, ak prežilo traumatické udalosti. ↗ **POMOC ŽIAKovi, KTORÝ PREŽIL STRES A TRAUMU**

AKO ZAČAŤ

- **Privítať žiaka v triede**, napríklad počas ranného kruhu. Privítanie by nemalo byť zdĺhavé, skôr vecné. Ak žiak nehovorí/nerozumie po slovensky, je vhodné, aby bol prítomný niekto, kto bude schopný (aspoň globálne) tlmočiť (rodičia žiaka, žiak rovnakého alebo podobného jazykového pôvodu, učiteľ cudzieho jazyka, tlmočník a pod.). Pokiaľ je to jazykovo možné, nový žiak sa môže sám detailnejšie predstaviť. Je vhodné informovať žiaka o priebehu privítania pred vstupom do triedy. Privítania by sa mal zúčastniť aj adaptačný koordinátor. Neskôr možno žiaka zoznámiť aj so žiakmi z iných tried, najmä so žiakmi z iných krajín, ktorí sú v škole už dlhší čas. Môže to byť povzbudením pre žiaka. Treba mať ale na pamäti, z akej kultúry, krajiny, náboženstva žiak pochádza.
- **Správne vysloviť žiakovo meno**. Ak má učiteľ pochybnosti, ako sa dané meno vyslovuje, opýta sa žiaka a zároveň zistí, na aké meno (napríklad jeho zdrobneninu) je žiak zvyknutý, príp. ako chce, aby ho oslovovali.

Nikdy nedávať žiakovi slovenské meno alebo prezývku z dôvodu ťažšej výslovnosti jeho mena. Meno je súčasťou identity žiaka.

- **Vybrať miesto, kam a vedľa koho žiaka v triede usadiť**. Treba dbať na to, aby bol nový žiak od začiatku vhodne zaradený do kolektívu. Mal by byť v blízkosti učiteľa, aby ho dobre počul, ale zároveň videl na ostatných spolužiakov v triede. Najvhodnejším miestom sú predné lavice po stranách triedy.

Nového žiaka posadiť vedľa spoľahlivého spolužiaka s dobrou úrovňou komunikácie, resp. vedľa jeho tútora. V triede s nižším počtom detí cudzincov je vhodnejšie, aby deti cudzincov nesedeli spolu. V triede s vyšším počtom detí cudzincov môžu sedieť vedľa seba a vzájomne si pomáhať. Žiak by sa však nikdy nemal ocitnúť vyradený z kolektívu.

Na lavici môže byť pre nového žiaka pripravená menovka. Menovky môžu nosiť aj spolužiaci a vyučujúci. Menovka učiteľov môže obsahovať aj piktogram ich vyučovacieho predmetu, príp. dvojjazyčné pomenovanie.

Menovky uľahčujú zorientovať sa v menách spolužiakov, spoznávať učiteľov a spojiť ich s vyučovacími predmetmi, čím pomáhajú sociálnej adaptácii a interakcii v triede.

- **Previesť žiaka po škole**, ukázať mu, kde je zborovňa, jedáleň, WC, telocvična a pod. Žiak môže opakovať slovenské názvy miestností v škole a postupne si osvojovať novú lexikálnu zásobu.

Poskytnúť žiakovi mapku školy, ktorú môžu vytvoriť aj spolužiaci počas prípravy na príchod nového spolužiaka.

POMOC ŽIAKOM PRI ORIENTÁCII V ŠKOLE

- Na podlahe môžu byť umiestnené šípky alebo stopy, po ktorých žiaci prídu k svojim triedam, resp. iným miestnostiam v škole (zborovňa, telocvična, jedáleň, WC).
- Dôležité orientačné miesta v škole môžu mať na dverách tematické polepy s názvom miestnosti nielen v slovenskom, ale aj materinskom (prvom) jazyku žiakov prítomných v škole.
- Výroba mapky školy a polepenie predmetov v škole/triede slovenskými výrazmi je nielen spôsobom ako zapojiť žiakov do prijatia nového spolužiaka, ale aj jedným zo spôsobov nadviazania spolupráce so zákonným zástupcom žiaka.

TELOCVIČNA
GYMNASIUM
TORNATEREM
ГИМНАСТИЧЕСКИЙ ЗАЛ
FISKULTURNA SALA
СПОРТИВНИЙ ЗАЛ
PHÒNG THỂ DỤC

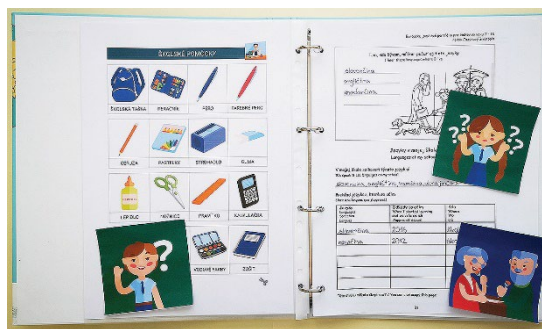
- **Oboznámiť žiaka s rozvrhom**, vysvetliť mu jeho rozvrh hodín, názvy a skratky vyučovacích predmetov, vrátane školských pomôcok, učebníc, ktoré bude žiak na daný predmet potrebovať. Ak žiak neovláda slovenský jazyk, pomôžu obrázky (piktogramy) vyučovacích predmetov a školských pomôcok. V rozvrhu vyznačiť presuny do iných tried alebo školských priestorov.
- **Zabezpečiť základnú komunikáciu** s učiteľmi a spolužiakmi, napr. pomocou obrázkových (komunikačných) kariet, prekladových slovníkov a pod. Obrázkové karty môže žiak dostať už pri zápise či prvom rozhovore. Doma si spolu s rodičmi môže vyskúšať ich použitie, čo zjednoduší ďalšiu komunikáciu v škole. ↗ **SÚBOR MATERIÁLOV A FORMULÁROV**

PORTFÓLIO ŽIAKA

Osvedčilo sa aj vytvorenie portfólia žiaka.

Do portfólia si môže žiak zakladať obrázkové (komunikačné) karty, vlastné obrázky, kresby, pracovné listy, zároveň sú do neho zaznamenávané jeho jazykové pokroky.

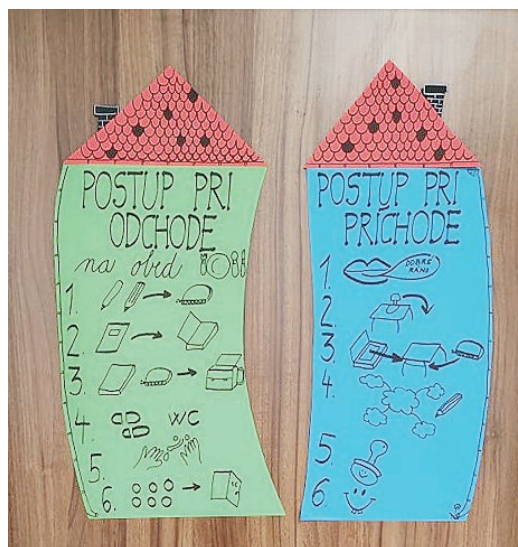
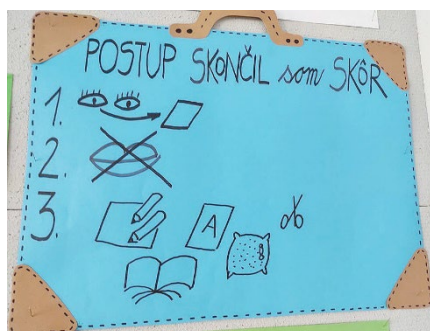

Obr. 1 Ukážka portfólia žiaka (vlastný archív)

Portfólio má žiak vždy pri sebe. Kamarátom, rodičom a učiteľom môže ukázať, čo sa už naučil, príp. ho môže spolu s nimi dopĺňať. Portfólio tak slúži nielen na sledovanie pokrokov žiaka, ale uľahčuje aj komunikáciu.

Je vhodné s portfóliom pracovať aj po skončení adaptačného obdobia, ideálne až dovedy, kým žiak neovláda slovenský jazyk.

- **Dohodnúť si pravidlá** – pomocou obrázkov (piktogramov) spracovať pravidlá triedy, práva a povinnosti žiakov. Pravidlá môžu navrhnúť aj žiaci, budú pre nich potom akceptovateľnejšie. Túto činnosť možno využiť aj na rozvoj komunikačných jazykových činností – práca s väzbou *ne/môžem, ne/smiem, musím* + *činnostné sloveso*.

Obr. 2 Ukážka pravidiel (archív M. Kolcúnová)

- **Rešpektovať obdobie ticha.** Žiaci často prechádzajú tzv. obdobím ticha, ktoré môže trvať 3 až 6 mesiacov. Treba s tým počítať a netlačiť na žiaka, ak nechce hovoriť.
- **Zaujímať sa o to, ako sa žiak má a ako sa cíti.** Napomôcť môžu emočné karty. Karty sa dajú využiť aj pri evaluácii aktivít so žiakmi – aké to pre nich bolo.

Obr. 3 Emočné karty (ukážka)

ROZLIŠOVANIE EMÓCIÍ A EMOČNÉ ŠARÁDY

Hárky obsahujú fotografie detí, ktoré predstavujú celkovo 12 emócií. Učiteľ vystrihne fotografie a pásiky s daným slovom. Postupne ukazuje žiakom jednotlivé tváre, jednu po druhej.

Žiaci majú nájsť slová, ktoré tváre charakterizujú, napríklad „veselá“, „smutná“ a pod.

Zároveň môže učiteľ danú emóciu opísať a požiadať žiakov, aby ukázali, ako by sa pri danej emócii tvárili oni.

Neskôr žiaci pracujú v malých skupinkách alebo vo dvojiciach. Napodobňujú emócie, ktoré sa naučili. Pomenúvajú ich v slovenskom jazyku a vo svojom materinskom jazyku. Aktivita pomáha upevňovať si lexikálnu zásobu v slovenskom jazyku a zároveň sa žiaci jeden od druhého učia nové slová.

Ďalšie aktivity na budovanie emocionálnej inteligencie a zručností a schopností detí rozlišovať vlastné emócie nájdete v učebných materiáloch pre učiteľov a žiakov od UNHCR: Výučba o utečencoch : Osnovy pre základné školy.

- **Zaznamenávať si situácie,** ktoré vzbudili u žiaka rozpaky či nepochopenie. Mnohé takéto situácie vyvstávajú z odlišného spôsobu života v rodinách z iného kultúrneho prostredia.

- **Úzko spolupracovať so zákonným zástupcom žiaka.** Umožniť zákonnému zástupcovi v prvých dňoch po príchode do školy prítomnosť na hodinách, ak má obavy, ako jeho dieťa zvládne nástup do novej školy.
- **Rešpektovať a reflektovať kultúrne a náboženské sviatky** pôvodnej krajiny žiaka.
- **Zapájať žiaka do mimoškolských aktivít.** Žiak by sa nikdy nemal ocitnúť vyradený z kolektívu. Zákonnému zástupcovi vysvetliť dôležitosť kontaktu žiaka s vrstovníkmi aj mimo vyučovania a odporučiť mu, aby pre žiaka vybral napr. krúžok zodpovedajúci jeho záujmom. Žiak tak dostane nielen šancu vyniknúť, ale zároveň aj možnosť komunikovať s deťmi, s ktorými má spoločné záujmy a rozvíjať si lexikálnu zásobu v oblasti, ktorá mu je blízka. Ponuku voľnočasových aktivít je vhodné poskytovať zákonnému zástupcovi žiaka písomne v jazyku, ktorému rozumie a mohol sa tak doma rozhodnúť.

Príchod dieťaťa cudzincov do novej školy alebo triedy je veľmi náročný najmä pre dieťa. Je potrebné zo strany všetkých žiakov naučiť sa spolupracovať tak, aby kolektív triedy bol čo najviac spojený. Je veľmi dôležité, aby žiaci prijali takéhoto žiaka medzi seba a to za pomoci pedagóga. Veľmi pozitívne vplýva na žiakov skutočnosť, keď sedia spolu v lavici, vzájomne si pomáhajú a často vnímajú túto pomoc ako hru (najmä žiaci 1. stupňa základnej školy).

Hlavné zásady pri začleňovaní detí cudzincov do výchovno-vzdelávacieho procesu v našej škole sú:

- usadenie nových žiakov vždy k žiakom slovenskej národnosti
- určenie žiaka slovenskej národnosti na pomoc novým žiakom
- vedenie kolektívu k vzájomnej tolerancii
- pravidelná práca v skupinách
- pomoc pri domácich úlohách
- pravidelná pomoc pri potrebných presunoch (telocvičňa, školská jedáleň, školský dvor, keramická dielňa, krúžková činnosť).

Vďaka inklúzii žiakov z iných krajín sú naši žiaci veľmi otvorení vzťahom a kamarátstvom, ktoré by bežne nikdy nevznikli, vedia viac o kultúrach a zvykoch iných krajín, učia sa vzájomne tolerovať a vedia, že nie každý musí všetkému rozumieť, a to práve kvôli jazykovej bariére. Preto sa žiaci snažia vzájomne si pomáhať a vytvárajú nový spoluziakov pozitívnu atmosféru pre rýchle začlenenie sa do kolektívu.

riaditeľka Základnej školy s materskou školou, Odborárska ulica, Bratislava

MINIMÁLNE MOŽNOSTI PODPORY

Zapojenie žiaka neovládajúceho vyučovací jazyk školy do výchovno-vzdelávacieho procesu je veľmi dôležité. Ide najmä o prácu s lexikálnou zásobou, komunikáciu na vyučovacej hodine, ale aj samostatnú prácu rozvíjajúcu žiakove zručnosti a spôsobilosti v danej téme. Učiteľ každého vyučovacieho predmetu by mal preto podporovať rozvoj jazyka, ktorý sa k tomuto predmetu viaže. Častokrát stačia malé úpravy vo výbere slov či zadaní úloh, aby žiak porozumel.

PÄŤ ZÁKLADNÝCH PRINCÍPOV

1. *prepájať obsah vyučovacieho predmetu s jazykom*
2. *aktivovať predchádzajúce skúsenosti a znalosti žiakov*
3. *využívať názornú podporu*
4. *vytvárať priestor pre komunikáciu*
5. *vytvárať priestor pre aktívnu produkciu jazykových zručností*

Stratégie, ktoré je možné využívať v individuálnej komunikácii so žiakom, ale aj pri frontálnej alebo skupinovej práci.

Všetky vyučovacie predmety

- **Dbáť na to, aby nastavené pravidlá boli jasné a nemenné,** zrozumiteľné a vždy rovnako komunikované.
- **Prispôbiť prejav jazykovej úrovni žiaka.** Rozprávať pomalšie a výrazne (ale nie prehnane) artikulovať. Pri komunikácii so žiakom zabezpečiť, aby dobre videl na ústa učiteľa, napr. počas ranného kruhu by žiak nemal sedieť vedľa učiteľa, ale oproti nemu.
- **Dodržiavať prozodické vlastnosti reči** (dôležité pre rozlíšenie druhov viet). V oznamovacích, rozkazovacích aj zvolacích vetách je klesavá koncová melódia. V opytovacích vetách môže byť melódia klesavá, ak ide o dopĺňaciu otázku alebo stúpavá, ak ide o zisťovaciu otázku.
- **Používať spisovnú podobu jazyka,** aj vzhľadom na zvládnutie písomného jazykového prejavu. Nepoužívať gramaticky nesprávne tvary, snažiť sa vyhýbať zdobneninám.
- **Používať presný, ale nie veľmi jednoduchý jazyk.** Zčať napríklad dvojčlennými vetami. Vyhýbať sa zložitým vetným konštrukciám, ale aj používaniu zjednodušených vetných konštrukcií s infinitívmi a heslami.
- **Pracovať s jednotnými a stálymi pokynmi.** Je potrebné ustanoviť najfrekvencovanejšie pokyny a používať ich v rovnakých formuláciách, napríklad *prečítaj, napíš, vypočítaj, nakresli, ukáž na mape ...* . Prediskutovať s kolegami, dohodnúť sa a napísať si zoznam

najpoužívanejších inštrukcií a pokynov pre žiakov a používať ich v rovnakom znení. Na začiatku je možné tieto pokyny podporiť v podobe obrázka, ktorý vyjadruje daný pokyn.

- **Využívať názornú podporu** - obrázkové (komunikačné) karty, obrázky, fotografie, nákresy, tabuľky, diagramy a pod. Slovné inštrukcie doplniť pokynmi v obrázkovej podobe. Vizualná opora slov je dôležitá pre podporu porozumenia, fixáciu a kontrolu hovorenej podoby jazyka. Je žiaduce si premyslieť nosné pojmy danej témy a pripraviť si ich aj v názornej podobe.

Komunikačné karty nemajú slúžiť ako náhrada hovoreného jazyka, slúžia na základné porozumenie situácii žiaka a jeho potrebám. Učiteľ vždy pri použití karty slovné komentuje zámer použitia karty a modeluje slovné vyjadrenie komunikačného zámeru žiaka.

- **Udržiavať očný kontakt.** Snažiť sa zabezpečiť, aby žiak na učiteľa videl. Komunikovať so žiakom vo výške očí. Priamy očný kontakt je však v niektorých kultúrach skôr prejavom nadradenosti či neúcty, napr. vietnamskí žiaci môžu klopiť zrak, keď s učiteľom priamo hovoria. Podobne je očný kontakt vnímaný aj v Číne a Japonsku.
- **Uplatňovať vhodné gestá a mimiku.** Pri komunikácii so žiakom je vhodné dopĺňať niektoré pokyny vždy tým istým gestom. Treba mať pri tom na zreteli, že niektoré gestá majú v kontexte rôznych kultúr rôzne významy, napr. Taliani pri lúčení mávajú dlaňou obrátenou k sebe, čo u nás znamená *pod' sem*. Vo Vietname má zase úsmev viacero významov. Žiaci sa môžu smiať aj vtedy, keď nerozumejú alebo sú zmätení. Je preto potrebné si overiť, ako žiak chápe naše gestá a mimiku.
- **Zohľadňovať, čo je momentálne v možnostiach žiaka,** čo je schopný sa v danej chvíli naučiť. Nie je nutné, aby žiak zvládol všetky výkonové a obsahové štandardy daného vyučovacieho predmetu. Zamerať sa na cieľ hodiny a premyslieť si, čo je podstatné a pre žiaka užitočné. Problémy žiakovi spôsobuje najmä názvoslovie a odborná terminológia, a to i taká, ktorá sa rodeným hovoriacim zdá samozrejma. Nemožno ani očakávať, že sa žiak počas hodiny naučí všetky nové slová. Je preto potrebné zvoliť také kľúčové slová, ktoré sú

potrebné pre pochopenie učiva a na tie sa zamerať. Každý učiteľ sa tak stáva aj učiteľom jazyka.

- **Systematicky rozvíjať lexikálnu zásobu** jednotlivých vyučovacích predmetov – vytvárať tematické myšlienkové mapy, obrázkový alebo tematický slovník.

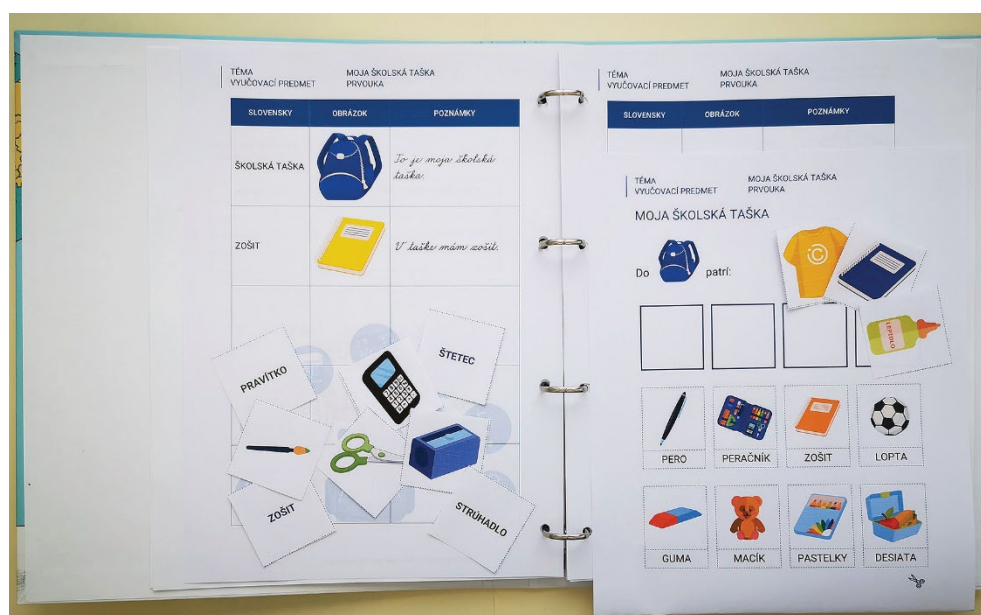

TEMATICKÝ SLOVNÍK predstavuje jednoduchý spôsob osvojovania si odborného jazyka. Žiaci si môžu vytvárať slovník k vyučovaciemu predmetu/vzdelávacej oblasti/téme.

Slovník by mal obsahovať viacero stĺpcov. Dva stĺpce „slovíčko“ a „preklad“ často nestačia, pretože sa žiak učí aj nové slová, ktorých význam nemusí poznať ani v materinskom jazyku. Slovník môže obsahovať stĺpce: SLOVENSKY, OBRÁZOK a POZNÁMKY.

Do stĺpca OBRÁZOK si žiak môže nakresliť alebo nalepiť obrázok viažuci sa k téme. Do stĺpca POZNÁMKY napísať príklady využitia slova vo vete alebo preklad slova v materinskom jazyku alebo v inom jazyku (prvý alebo druhý cudzí jazyk, ktorý sa v škole učí). Na jednej strane tak žiak nestráca kontakt so svojím materinským jazykom a na strane druhej je podporená jedna z kľúčových kompetencií – viacjazyčnosť.

Do „výroby“ slovníka sa môže zapojiť učiteľ i spolužiaci, čo môže napomôcť k budovaniu vzájomných vzťahov a podpore prierezovej témy – multikultúrna výchova.

Obr. 4 Ukážka tematického slovníka (vlastný archív)

- **Využívať metódu tzv. kľúčových vizuálov**, ktorá žiakovi nielen priblíži obsah, ale umožní mu ho dať do potrebných súvislostí, štruktúrovať informácie a zároveň si osvojiť jazyk.

- **Podporovať používanie materinského jazyka žiaka.** Pre lepšie porozumenie možno využívať materinský jazyk žiaka (práca so slovníkom, internetom, obrázkovými encyklopédiami, obrázkovým prekladačom, PC programom SymWriter).

Materinský jazyk žiaka je v triede vítaný. Učiteľ sa môže počas vyučovacích hodín žiaka pýtať, ako sa pomenúvajú dané veci v jeho materinskom jazyku. Materinský jazyk žiaka tak slúži ako most k vyučovaciemu jazyku.

Pre deti cudzincov je gramotnosť v ich materinskom jazyku veľmi dôležitá. Poznatky si osvojujú ľahšie, ak si ich môžu spojiť s vedomosťami a znalosťami osvojenými v materinskom jazyku.

Na takéto prepájanie možno využiť napríklad:

Prekladový slovník základných pojmov pre základné školy obsahujúci reprezentatívny výber štandardizovaných pojmov zo vzdelávacích štandardov jednotlivých vyučovacích predmetov základnej školy:

<https://www.statpedu.sk/sk/erasmus-slovenscina-deti-cudzincov.html>

Slovníky LINGEA obsahujúce slovníky pre 34 jazykov, ako aj tematické slovníky:

<https://slovniky.lingea.sk/>

Bildetema švédsky webový portál:

<http://bildetema.westeurope.cloudapp.azure.com/bildetema/bildetema-portal/index.html?page=simple-html5&version=norwegian>

- **Písať a kresliť na tabuľu** – tému, kľúčové slová a pod. Nestačí nové slovo len počuť, žiak ho musí aj vidieť, aby ho mohol napríklad nájsť v slovníku a správne sa ho naučiť.
- **Komentovať dianie v triede.** Opisovať každú činnosť, pomenúvať pomôcky, predmety a situácie, v ktorých sa žiak nachádza. V počiatočných fázach učenia sa jazyka verbalizovanie diania okolo pomáha žiakovi nielen porozumieť kontextu situácie, ale poskytnúť mu aj jazykovo podnetné prostredie.
- **Pri výtvarných činnostiach využívať názornú podporu.** Slovné inštrukcie dopĺňať názornou ukážkou, napr. ukázať žiakom finálny výrobok, vyzvať žiakov, aby nad hlavu zdvihli papier, nožnice ...; komentovať činnosť žiakov, napr. *pekne striháš, ...*
- **Pri hudobných činnostiach zvážiť výber textov.** Mnoho slovenských ľudových piesní je nezrozumiteľných aj pre žiakov ovládajúcich slovenský jazyk. Pieseň je vhodné využiť na nácvik správnej výslovnosti (samohlásky znejú pri speve dlhšie a dávajú vyniknúť aj jednotlivým spoluhláskam). Pri pomalšom tempe piesne majú žiaci možnosť sa lepšie zorientovať v jednotlivých slovách alebo úsekoch (strofa, refrén). Pre žiakov však môže byť ťažké zapojiť sa hneď od začiatku do spevu piesní, preto je vhodné najskôr pracovať napríklad s krátkym veršom, porozumenie podporiť obrázkami, gestami.
- **Pri pohybových činnostiach prepájať jazyk s pohybom.** Pri cvičení napríklad pomenovávať časti tela alebo pozície (*sedíme, stojíme, ležíme ...*) a opakovať niekoľkokrát.

- **Používať jednoduché príklady**, ktorým žiak porozumie. Žiak totiž musí porozumieť obsahu, aby pochopil princíp.
- **Zaistiť, aby žiak poznal slová alebo vety, ktoré má povedať**, a to tak, že sú napríklad napísané na tabuli, v učebnici; opakuje to, čo počul od spolužiakov pred ním alebo si odpoveď pripraví so spolužiakmi pri skupinovej práci.
- **Porozumenie rozvíjať čítaním krátkych textov**, odsekov a ich prerozprávaním pomocou otázok.
- **Nahradiť písanie poznámok** napríklad podčiarkovaním v učebnici a pod.
- **Nechať žiakovi k dispozícii potrebné pomôcky**, napríklad tabuľku s abecedou, prekladový slovník, tablet a pod.
- **Cielene žiaka počas hodiny aktivovať**. Dať mu možnosť niečo prečítať, vyhľadať, ukázať, porozprávať, možnosť vyniknúť, a to aj v materinskom jazyku, príp. v jazyku, ktorému rozumie.
- **Využívať prácu v skupinách**. Práca na spoločnom projekte so spolužiakmi uľahčí zapojenie sa nového žiaka do kolektívu. Vytvára napríklad priestor na tréning formulácie jednoduchých viet (vetné modely, začiatky viet a pod.). Súčasne sa učiteľovi naskytne možnosť vysvetliť žiakovi zadanie.
- **Venovať sa novému žiakovi chvíľu individuálne** počas samostatnej práce v triede. Zadanie by malo zodpovedať úrovni znalostí a schopností žiaka.
- **Nehodnotiť chyby v ústnom a písomnom prejave, ale obsahovú správnosť odpovede**. Namiesto opravy modelovať vo výpovedi správnu formu vyjadrenia.
- **Chváliť, chváliť, chváliť**. Oceniť každý žiakov pozitívny prejav a prejav motivácie a snahy. Chváliť aj ostatných žiakov za drobnosti, ktorými môžu pomôcť pri adaptácii nového spolužiaka.

Pri práci s deťmi cudzincov vytvárame tvorivú atmosféru, atmosféru dôvery a spolupráce. Vytvárame im priestor na sebahodnotenie a pochvalou ich vedieme k pozitívnej motivácii.

Každý učiteľ si pri práci s deťmi cudzincov pripraví vzdelávací plán, ktorý obsahuje:

- *vymedzenie krátkodobých a dlhodobých výchovno-vzdelávacích cieľov;*
- *upozornenie na špecifické výchovno-vzdelávacie potreby;*
- *vymedzenie obsahu, rozsahu, harmonogramu učiva.*

riaditeľka Základnej školy s materskou školou, Odborárska ulica, Bratislava

Slovenský jazyk a literatúra

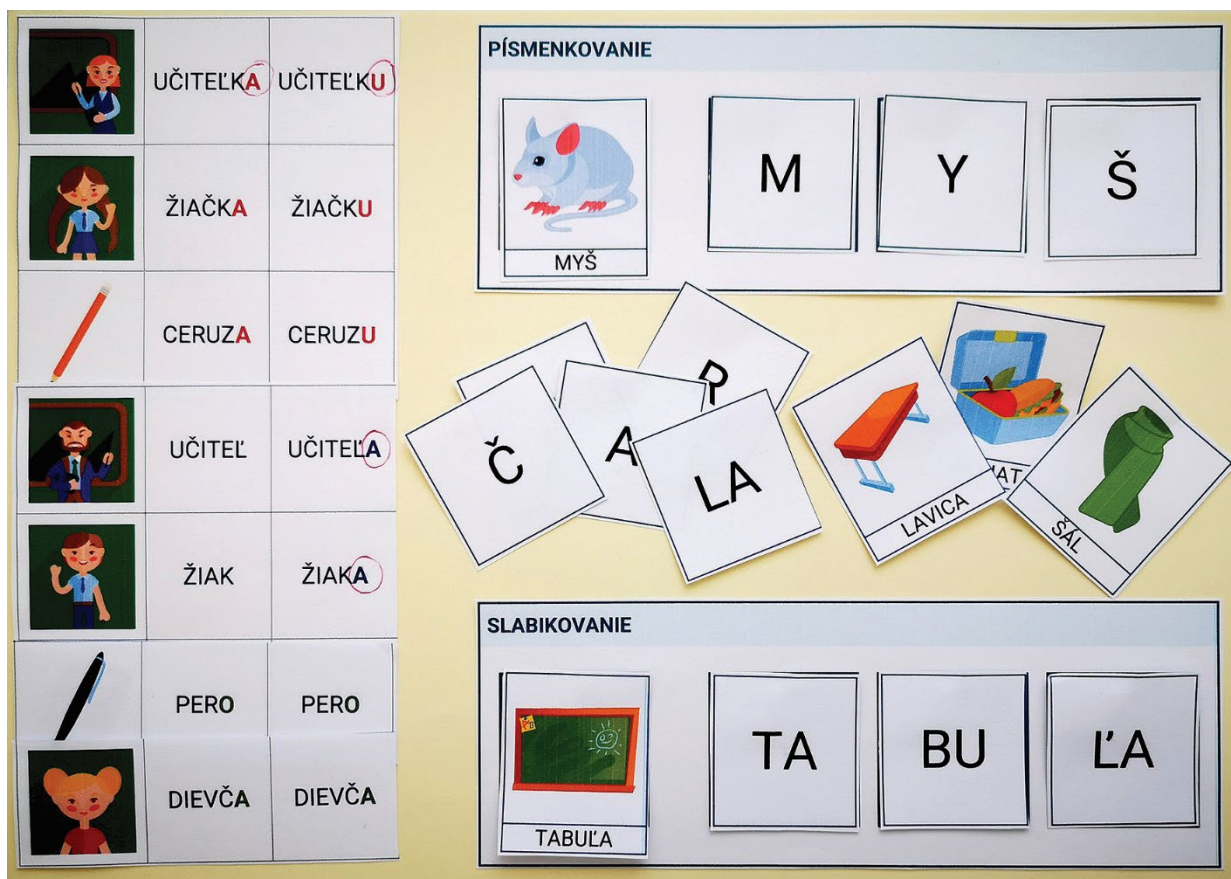
Vyučovací predmet slovenský jazyk a literatúra tvoria dve tesne zviazané a obsahovo sa prelínajúce zložky: jazyková a literárna. Jazyková zložka predmetu sa zaoberá problematikou jazyka ako nástroja myslenia a komunikácie medzi ľuďmi. Takto ju treba chápať aj pri vzdelávaní detí cudzincov, slovenčina má byť pre nich hlavne nástrojom dorozumievania medzi ľuďmi a nie určovanie vetných členov, slovných druhov a pod. Jednotlivé komunikačné jazykové činnosti a stratégie (čítanie s porozumením, hovorenie a písanie) je možné rozvíjať samostatne alebo ich vzájomne kombinovať, pričom je potrebné spájať ich s praktickou, konkrétnou a reálnou situáciou. Dôležité je podporovať činnostne zameraný prístup (výkonový štandard). Teoretickú bázu, čo sa má žiak naučiť, predstavuje obsahový štandard: zvuková rovina a pravopis, lexikálna rovina, morfológická rovina, syntaktická rovina a sloh. Nezamieňať však to, čo žiak musí vedieť, s tým, čo môže vedieť.

Výklad slovenského jazyka ako cudzieho (druhého) jazyka môže byť na hodinách slovenského jazyka a literatúry zaujímavý a prínosný aj pre ostatných žiakov. Umožňuje hlbšie porozumenie jazyku a pre niektorých žiakov môže byť aj jednoduchší.

Špecifiká výučby slovenčiny pre Slovanov a Neslovanov nájdete v príručke pre učiteľov **Slovenčina ako cudzí jazyk**, s. 44 – 50.

- **To isté, ale inak.** Nie je nutné vymýšľať niečo nové. Často stačí modifikovať a prispôbiť vzdelávací obsah a prístup učiteľa. Niektoré činnosti zjednodušiť a doplniť ich názornými ukážkami. Všetci žiaci tak pracujú spoločne na rovnakej téme, líši sa len zadanie alebo materiál.
  - **Redukcia:** rovnaký materiál, ale pre žiaka zredukované úlohy alebo dĺžka cvičení, napr. všetci majú vymyslieť 5 viet, žiak len 2 vety; všetci píšú diktát, žiak len niektoré slová alebo v texte diktátu dopĺňa hlásky, slabiky, slová a pod.
  - **Odlíšná cesta:** rovnaký materiál i zadanie, každý však rieši úlohu vlastnou, odlišnou cestou.
  - **Rovnaká téma – rôzny materiál, rôzny cieľ:** napríklad pri určovaní gramatických kategórií podstatných mien má žiak zadané známe i nové slová a učí sa ich skloňovať, cieľom je naučiť sa správny tvar. Možno využiť aj obrázkové (komunikačné) karty, ktoré žiak dostal pri príchode do školy. Žiak môže v kartách zvýrazňovať prípony a iné gramatické kategórie, skladať ich do skupín podľa gramatickej charakteristiky. Karty môže triediť podľa vecnej súvislosti, podľa abecedy, počtu slabík, podľa písmena na začiatku slova (tvrdé, mäkké, obojaké spoluhlásky, samohlásky) a pod.

Obr. 5 Možnosti využitia obrázkových kariet (vlastný archív)

- **Čítanie s porozumením a literárna zložka predmetu.** *Pred čítaním súvislého textu zaradiť čitateľskú rozcvičku (čítanie izolovaných písmen, slabík, slov). Z textu vybrať alebo v texte podčiarknuť zložité slová a precvičiť ich čítanie. Pri čítaní možnosť používať záložku (príp. ukazovanie prstom). Po prečítaní textu označiť slová, slovné spojenia, ktorým žiak nerozumel, vysvetliť, čo znamenajú. Prerozprávať jednoduchými vetami obsah vecného alebo umeleckého textu (próza) podľa osnovy s pomocou učiteľa, spolužiakov.*

Pripraviť si ilustrácie (obrázky) zastupujúce kľúčové body rozprávania. Učiteľ môže jednotlivé obrázky ukazovať žiakom počas čítania, alebo si ich žiaci pri čítaní postupne radia za sebou podľa osnovy príbehu (zľava doprava).

Obsah prečítaného (alebo vypočutého) textu môže žiak prerozprávať najskôr vo svojom materinskom (prvom, dominantnom) jazyku a potom v slovenskom jazyku. Ak je v triede viacero žiakov s rovnakým materinským jazykom, môžu v spoločnej skupine prediskutovať obsah textu v ich jazyku.

PAUL, R. – NORBURY, C. – GOSSE, C. Language Disorders from Infancy through Adolescence. Listening, Speaking, Reading, Writing, and Communicating.

V čo najväčšej miere využívať **autentické texty** (jedálny lístok, rozvrh hodín, modifikované texty z novin, časopisov) na: nácvik výslovnosti, rozširovanie lexikálnej zásoby, orientáciu v texte (vyhľadávanie kľúčových slov, informácií viažucich sa k reálnym situáciám), osvojenie gramatiky (vyvodenie pravidiel), zoznámenie sa so sociokultúrnymi témami. Grafickú podobu slova spájať s jeho zvukovou podobou.

KRITÉRIÁ NA VÝBER TEXTOV

- zrozumiteľnosť:** texty by nemali obsahovať zastarané slová alebo nonsensové slová.
- zmysluplnosť:** texty by mali obsahovať slová, ktoré je možné využiť v bežnej komunikačnej situácii.
- primeraná náročnosť:** texty by nemali obsahovať jazykolamy, slovný humor, hru so slovami, deminutíva (zdrobneniny).

- **Hovorenie a počúvanie s porozumením.** Spájať nácvik hovorenia s praktickou a reálnou situáciou. Pracovať na systemizácii jazyka, pričom sa sústrediť na zvládnutie konkrétnych gramatických javov (časovanie, skloňovanie, slovotvorba). Zadávať presné inštrukcie, ponúknuť žiakovi modelové dialógy, výber z možností.

Ak žiak odmieta hovoriť pred celou triedou, ponechať ho v tzv. **tichej fáze** (môže trvať aj viac ako šesť mesiacov). V takomto prípade si overovať porozumenie inými spôsobmi, napr. priradenie kartičiek k slovám (nápisom), radením kartičiek do systému, písaním.

- **Písanie.** Poskytnúť žiakovi predĺžený čas na osvojovanie si tvarov písmen, zautomatizovanie pohybu pri písaní písmen. Umožniť mu používať tabuľku s abecedou (tvary tlačенých a písaných písmen), príp. aby si potichu hovoril písmená, ktoré píše (autodiktát).

Pred samotným písaním pracovať s ukážkovými textami (vyhľadávanie slov, fráz, modelovanie textu). Využívať jazykové štruktúry (vetné modely), kľúčové vizuály (grafické organizéry). Tréning písania prepojiť s osvojovaním si lexikálnej zásoby k téme.

Skrátiť rozsah písaného textu a ponechať dostatok času na vypracovanie písomných úloh. Začínať s jednoduchšími slohovými útvarmi/žánrami, napríklad ak je cieľom charakteristika, postupovať od vizitky, vonkajšieho opisu blízkej osoby cez opis povahových a duševných vlastností až po charakteristiku literárnej postavy.

Žiaci nemusia samostatne vytvoriť všetky štandardizované slohové útvary/žánre (napr. úvaha), stačí len ich pasívna znalosť, t. j. identifikácia a porovnanie slohových útvarov/žánrov.

- **Zvuková rovina a pravopis.** Nacvičovať na vetných modeloch (frázach). Pravopis učiť ako lexikálnu zásobu, na slovách z jadra lexikálnej zásoby, resp. lexikálnej zásobe konkrétneho vyučovacieho predmetu, nie na slovách okrajových, knižných, málo používaných. Nevyberať na nácvik výslovnosti/pravopisu rôzne kuriozity (jazykolamy, výnimky).

Báseň slúži na nácvik rytmu a výslovnosti, nie na preklad.

Hodnotiť len motivačne. Neopravovať každú chybu. Zapísať chyby, a potom na ne upozorniť. Neopravovať text červeným perom (ceruzkou).

Diktáty. Rešpektovať pracovné tempo žiaka. Využívať doplnovacie diktáty, kde žiak dopĺňa vynechané pravopisné javy, pričom sa treba zamerať len na jeden pravopisný jav. Pri oprave chýb zdôvodňovať pravopis ústne.

PRAVOPIS MÄKKÝCH A TVRDÝCH SLABÍK

Na rozlišovanie slabík možno použiť tvrdé a mäkké kocky. Pri nácviku učiteľ hovorí žiakovi slová s danou slabikou, žiak slovo opakuje a stláča príslušnú kocku. Začína slovami, ktoré majú danú slabiku na začiatku, potom na konci. Použitie hmatu, zraku, sluchu napomáha k lepšiemu rozlišovaniu a vnímaniu uvedených slabík.

- **Lexikálna rovina.** Na jednej hodine je žiak schopný uchopiť a aktívne skúšať používať tri až päť nových slov. Platí pravidlo 5 x 5, t. j. aspoň päťkrát slovo vysloviť a päťkrát napísať. Nové slová učiť pomocou napríklad obrázkov, príkladov, gest a pod. Vytvárať logické skupiny slov, nezaraďovať však príliš mnoho slov do jednej skupiny. Treba si uvedomiť, že žiak má aj iné vyučovacie predmety.

Mať k dispozícii slovník. Ak nie je v triede žiak, ktorý ovláda materinský jazyk nového žiaka, je vhodné, aby mal tento žiak k dispozícii slovník. Najmä starší žiaci sú frustrovaní, ak nejakému slovu nerozumejú a slovník im môže byť dobrou oporou.

- **Morfologická a syntaktická rovina.** Učiť postupne, po jednotlivých krokoch. Predstaviť slovenský jazyk ako súbor pravidiel, nie výnimiek. Sústrediť sa najmä na gramatiku, ktorá je potrebná na to, aby žiak zvládol danú situáciu/tému. Gramatiku učiť a precvičovať na známej a základnej lexikálnej zásobe. Vo vetách určovať len známe slová, alebo určovať slovné druhy/vetné členy len v jednoduchých, známych vetách.

KRESLENÝ DIKTÁT

Učiteľ rozdá žiakom papiere, ceruzky a pastelky. Postupne im diktuje jednotlivé pokyny. Žiaci kreslia to, čo učiteľ opisuje, napríklad izbu alebo mesto. Hovorí, čo je kde (posteľ je medzi stolom a skriňou) a čo kde nakresliť (posteľ je medzi stolom a skriňou, medzi stôl a skriňu nakresli posteľ). Za každý správne nakreslený a umiestnený objekt získava žiak jeden bod.

TVORBA VETY: PODMET – SLOVESO – PREDMET

Vychádza sa z pevne stanoveného slovesa, žiaci obmieňajú podmet a predmet. Z možností odvodzujú význam slovies.

SPÔSOB ZADÁVANIA A PLNENIA ÚLOH

- Poskytnúť dostatok času na prácu.
- Zadávať úlohy, pri ktorých nie je potrebné hovoriť. Žiak priradí alebo doplní k obrázku príslušné kľúčové slová, vytvára myšlienkovú mapu alebo kreslí schémy.
- Individuálne zadávať úlohy prispôbené jazykovým možnostiam žiaka – formou zjednodušených formulácií, vždy doplniť príkladom alebo spoločne vyriešiť jeden príklad (úlohu).
- Vizualizovať zadania úloh (multisenzorický prístup) – využitie symbolov, obrazových materiálov, nákresov, organizérov a pod.
- Otázky a úlohy zadávať po krokoch (rozfázovať), jasne a zrozumiteľne tak, aby žiak mohol na ne odpovedať jednoznačne.
- Slovné inštrukcie podľa potreby zopakovať, pokyny zadávať pomaly, v menšom rozsahu.
- Priebežne overovať porozumenie a plnenie úloh. Pri overovaní porozumenia klásť uzavreté otázky s odpoveďou ÁNO/NIE, výber z možností a pod.
- Zadať úlohu, ktorú „môže zvládnuť len nový žiak“, môže tak napomôcť jeho začleneniu sa do života triedy a školy.
- Poskytnúť žiakovi zadanie dopredu – môže si ho doma preložiť a pripraviť sa.

TVORBA PRACOVNÝCH LISTOV

- Stanoviť si cieľ (obsahový a jazykový), pričom je potrebné vychádzať z potrieb konkrétneho žiaka.
- Vytvoriť si štruktúru pracovného listu.
- Vybrať si obsah a formu, napr. v podobe kľúčových vizuálov.
- V pracovných listoch pre začiatočníkov uvádzať kľúčové slová v základnom tvare, krátky informačný text, obrázok, mapu a pod. s úlohami na doplnenie informácií z textu.
- Zjednodušovať text.
  - Vety by mali mať formu subjekt – sloveso – objekt.*
  - Vyhýbať sa zložitým vetným konštrukciám a synonymám.*
  - Využívať najmä aktívne (činnostné) slovesá.*
- Pracovné listy dopĺňať obrázkami s popismi, mapami, tabuľkami a pod.
- Štruktúrovať text, dlhšie texty členiť na odseky.
- Súčasťou pracovného listu by mala byť aj časť na precvičenie zameraná na upevnenie lexikálnej zásoby a pochopenie učiva, príp. k precvičeniu gramatických javov.
- Pracovný list musí mať slovníček – obrázkový, prekladový, žiak si ho môže vytvárať aj sám.

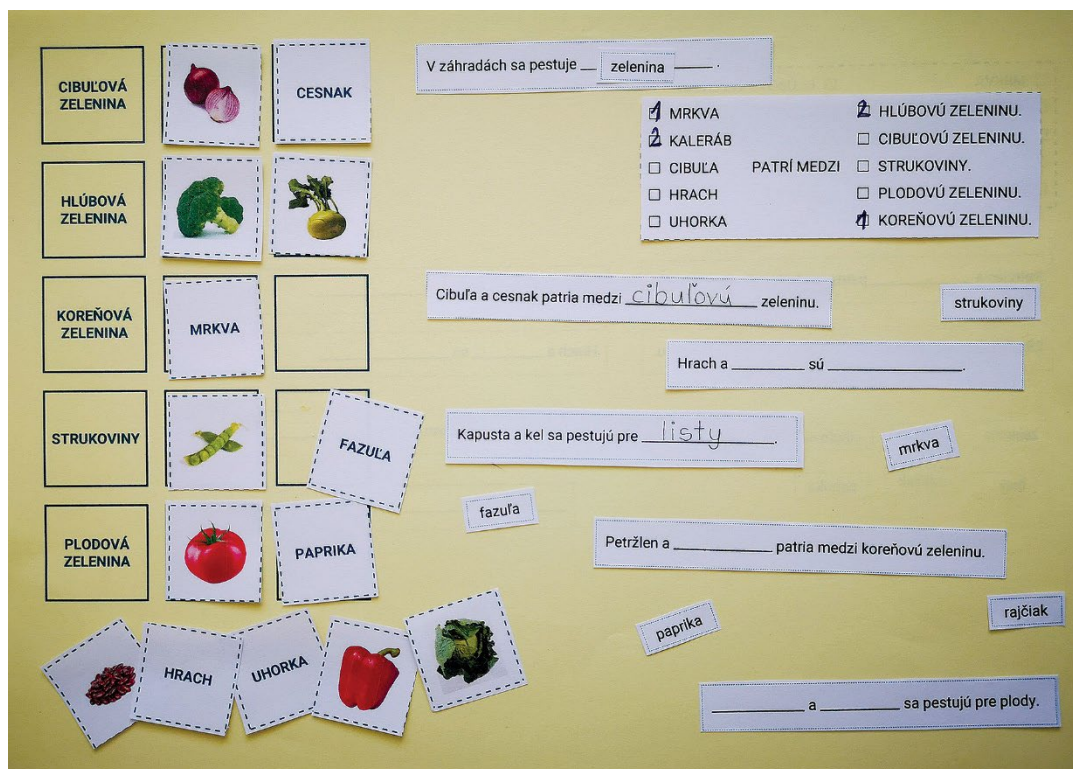
SPÔSOB OVEROVANIA POROZUMENIA, VEDOMOSTÍ A SPÔSOBILOSTÍ

Priebežné overovanie porozumenia je pri každodennom fungovaní v triede veľmi dôležité. Žiaci často napodobňujú to, čo robia ostatní, a preto nie je isté, či rozumejú daným slovám. Rovnako sa stáva, že opakujú slová po učiteľovi, ale ich význam nepoznajú.

Žiaci – deti cudzincov spočiatku väčšinou preferujú písomnú formu overovania, písomnej forme lepšie rozumejú, prípadne môžu použiť slovník.

Možnosti overovania:

- priradovanie slov k obrázkom;
- opis (ústny alebo písomný) obrázkov, schém, nákresov s podporou voľby z pripravených viet;
- radenie sekvencií za sebou (obrázky, vety, pojmy);
- doplňovanie písmen do slov, slov do viet.

Obr. 6 Možnosti overovania porozumenia, vedomostí a spôsobilostí. *Biológia – Rastliny pestované v záhradách* (vlastný archív)

Overovanie písomnou formou:

- kontrola vyplnených pracovných listov, cvičení;
- kontrola domácej prípravy (úloh);
- testy (abc).

Overovanie ústnou formou:

- nikdy nie pred celou triedou;
- kontrola pri skupinovej práci;
- individuálne rozhovory.